

ՀԱՅՈՑ ԳՐԵՐԸ

— (Շարունակական)

4. Վերոյիշեալ ցուցակին մէջ նշանագիրներու ընդհանուր թիւն է (իւրաքանչիւր շարքը մէկ նշանագիր միայն հաշուելով) 454, որոնք կը համապատասխանեն 367 բառերու կամ գաղափարներու: Այս թիւը եթէ ուրիշ պակասաւոր ցուցակներու մէջ երբեմն 500ը կ'անցնի, ասոր պատճառն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ այն որ բոլոր ձեռագիր եւ տպագիր ցուցակներուն մէջ ալ իրենէ նշանագիր մուտ գտած են նաեւ բազմաթիւ այնպիսի տառաձեւեր, որոնք ուրիշ բան չեն, բայց եթէ հայերէն բառերու պարզ կամ փակագիր համառոտագրութիւնները, Այս հասարակ պաշտօնական համառոտագրութիւնները, որոնց թիւը 300ի չափ է, մենք ընտրանք զուրս ենք վտարած մեր ցուցակէն: Բայց որովհետեւ ասոնց համառոտագրական օրէնքները պէտք պիտի գան մեզ նշանագիրներու կազմութեան բացատրութեան ժամանակ, ուստի հարկաւոր է համառոտի խօսիչ անոնց մասին:

ա) Նշանագիր համառոտագրութեանց ամէնէն պարզ տեսակը բառին առաջին տառն է միայն. ինչ. բ = Բարթուղիմէոս, զ = զուարթ, վ = Վարդան, ք = քան, մ = մայր:

բ) Երկրորդ տեսակը թէեւ դարձեալ համառոտագրելի բառին նախատառն է, բայց այս նախատառը այնպիսի աննշան ձեւափոխութիւն մը կրած է, որ մի քանի նոյնատառ բառեր իրենց համառոտագրութեան մէջ՝ չեն շփոթուիր իրարու հետ: Այս քանի մ'օրինակ:

Գ = Գեորգ	ժ = Ժողովուրդ
Գ = Գրիգոր	ծ = Ծնունդ
Ջ = Գեղեցիկ	Մ = մայր
Գ = ցուսան	Տ = միտք
ձ = Ժամանակ	

գ) Սովորութիւն է բառի մը սկզբնատառին վրայ աւելցնել օ նշանը, որ կրնայ կցուիլ կամ անջատ մնալ, ինչ.

օբ = Բենիամին	դօ = դահեկան
բօ = բանալի	

դ) Պատուի սովորական օրէնքով՝ համառոտութիւնը կրնայ նաեւ կազմուիլ բառին առաջին եւ վերջին տառերուն յարադրու-

թեամբ. ինչ. դլ = Դանիէլ, դլ = Գովէլ, գո = գաւառ եւն:

է) Բայց այս պարագային փոխանակ վերջաւորին՝ կրնայ նաեւ դրուիլ բառին միջին կարեւոր տառերէն մէկը կամ աւելին. ինչ. թգ = Թադաւոր, գռպ = գաւառապետ, Շատ անգամ նոյնը զարգերով, ինչպէս.

ճօպ = ճարտարագետ	եփլ = Եղեկէլ
ճն = միջեւ	վգ = վառն պարիկ

չ) Երնայ շատ անգամ պատահիլ որ ընտրուած տառերուն շարքը փոխուի. ինչ.

չգ = Գեղեցիկ	չբ = Բենիամին
--------------	---------------

է) Փակագրութիւնը շատ սովորական երեւոյթ մըն է վերոյիշեալ բոլոր պարագաներուն ալ. ինչպէս.

ռ = գրել	յե = Թարգման
----------	--------------

զ) Համառոտութեան սովորական օրէնքներուն տարօրինակ հակադրութեամբ շատ անգամ բառին մէջէն ընտրուած տառ մը կամ տառեր, կամ նոյն իսկ միայն վերջատառը, կը ծառայեն իբր համառոտագրութիւն. ինչ. ղղ = աղաղակ. ո = Անտոն. ր կամ շ = աշակերտ. դօ = Անդրէ. ր կամ գր = Աշգրանդր. գ կամ ի = Եգիպտոս. մ = Երեմիա, Եսր = Մեսորթ, ւղ = շուիղ, մմ = ումմն. ք = փոքր. լրնչ = արարիչ. ճծ = Աստուածածին:

Նոյնը զարգերով կամ փակագրութեամբ. ինչ.

աօ = Թադաւոր	լն = ուրախ
փ = պարգեւ	լը = եղիցի
ԴԴ, Դ = որդի	լե = կաթնաղիկ

թ) Այս պարագային յետին արտասանութեան սխալները երբեմն պատճառ եղած են թիչ մը տարօրինակ համառոտագրութեանց, ինչ. դս = կաթնաղիկոս. ւս = կոյս (իւր կոյս), բ = Փիլիպպոս (մէկնուած է Բիլիպպոս, տես Տ. Վրդ. Պալենանի ցուցակը, էջ 10). ղինկ = զմիանկառ:

ձ) Հայերէն տառերու ձեւական նմանութիւններն ալ երբեմն պատճառ եղած են այսպիսի տարօրինակ համառոտագրութիւնները ձեւացնելու. ինչ. ղըը, որ եւ ոչ տառով մը կը յարմարի՝ «անդորր» բառին, որմէ համառոտեալ է. բայց ղըը վարիանդը՝ որ նոյն բառին երկու-

վերջատառերը երեւան կը հանէ, կը ցուցնէ թէ՛ ինչպէս որ իր կրցած են շփոթուիլ եւ դառնալ ըր, նշնպէս զ պէտք է որ յառաջ եկած ըլլայ դ ձեւէն: Զանազան ձեռագիրներու մէջ ունինք մի = Բարեկոյն համառոտագրութիւնը, որ ըստ ինքեան անմէկնելի է. բայց 8. վրդ. Պաշխանի ցուցակին մէջ ասոր տեղ զ գտնենք քան, որով կը հասկցուի թէ մի յետին տառական շփոթութեան մը արդիւնքն է:

Այս կարգի համառոտագրութիւններէն քանի մը հատ, որոնց որ ծագման ու կազմութեան պատմութիւնը կրնայ հետեւուիլ, նշանակած ենք վերը ցուցակին մէջ: Այսպէս որ. — Բարեկոյն, որուն դէմ դրուած ձեւերէն երկրորդ շարքին առաջին ձեւը կը ներկայացնէ իբր փա. կագիր շտ, որմէ յետոյ յառաջացած է յն. Ե գրին նման ձեւ մը եւ յետոյ ասկէ ալ նմանութեամբ ք տառաձեւը, թէեւ այս վերջինը ամենեւին կապ չունենայ Բարեկոյն մտոին հետ: Նշնպէս է յառաջ բառին նշանագիրը մ, որ յ եւ զ տառերուն փակագրութիւնն է (պարունակելով զ տառին գլուխը եւ յ տառին ստորոտը) եւ բնաւ կապ չունի Դ տառին հետ:

Այս կարգին կը վերաբերին նաեւ շարք մը ուրիշ համառոտագրութիւններ՝ որոնք առաջին անգամով տարօրինակ կը թուին. ինչ. պ = Սարգիս. Ի = ինան. Լք = Ամբասկում. Ժք = Մեսրոբ. զք = Եղիազար. բայց ասոնք ալ կը լուծուին շատ գոհացուցիչ կերպով՝ երբ ենթադրենք թէ տառական շփոթութեամբ ձեւացած համառոտագրութիւններ են. այսպէս վերիններուն նախաձեւերն ըլլալու են՝ պ = սր, Ի = խ. Լք = մը. Ժք = մը. զք = զը:

Իսկ այժմ բոլորովին անմէկնելի կը մնան քանի մը բոլորովին կամայական համառոտագրութիւններ. ասոնք են՝ ւր = բամբա. սել. է կամ ը = Արիսողմ. զ = Մխիթար. ւր = Համբարձում. գ = աշխարհ. Ժ = ապարանք: Ասոնց մեկնութիւնը գտնելու համար միջին ձեւերու պէտք կայ:

Ե. Այժմ անցնինք քննել Յուցակին եւ անոր մէջ նշանակուած բուն նշանագիրներուն կազմութեան եղանակը:

Յուցակը՝ ինչպէս կը տեսնուի, բաղկացած է երեք սիւնակներէ. առաջին սիւնակին մէջ նշանակուած են համառոտագրելի բառերը, որոնց դէմ երրորդ սիւնակին մէջ դրուած են համառոտագրութիւնները: Ասոնց թիւը զանազան է. քիչ բառ կայ որ միայն մէկ նշանագրով համառոտագրուած ըլլայ. սովորաբար

ամէնքն ալ ունին 2, 3 եւ աւելի նշանագիրներ: Անի եւ Եղիշի բառերն ունին մինչեւ 11 ձեւ նշանագիր: Ինչէն է այս բազմազանութիւնը: Ինչպէս յայտնի է բանասերներուն, երբեք չէ եղած բնագիր մը՝ որ իր բոլոր արտագրութեանց մէջ անփոփոխ մնացած ըլլայ: Որեւէ գրիչ կամ արտագրող՝ ինչքան ալ խղճաւոր ըլլայ, բնականաբար ընդունակ է ընելու քանի մը գրչագրական սխալներ, որոնք յաջորդ արտագրողներու ձեռքով հետզհետեւ աւելի պիտի շատնան: Եթէ այսպէս է պարզ գրերով գրուած գրութեան մը համար, ինչքան աւելին պիտի ըլլայ նշանագիրներու համար, որոնք ոչ միայն նկարիչ ձեռքի մը ճարտարութիւնը կը պահանջեն, ոչ միայն գծիկի մը ամենանուրբ տարբերութեամբ բոլորովին այլ ոճ ու ընթացք ստանալու վտանգին ենթակայ են, այլ եւ այս այլափոխութիւնները անբաժնելի են: Արդարեւ պարզ գրչագրի մը համար անկարելի բան չէ, որ երկրորդ արտագրող մը առաջինին սխալը նկատէ եւ ուղիղ փնտռէ գտնէ եւ ուղղէ. բայց նշանագիրներու համար այսպէս չէ: Փոքրիկ տարբերութիւն մը՝ որ առաջին արտագրիչին ձեռքով յառաջացաւ, գրեթէ անկարելի է որ նկատելի դառնայ երկրորդին եւ ուղղութեան ճամբայ բացուի: Խրաքանդիւր ձեւափոխութիւն մշտական է եւ յարաճուն:

Ասոնց վրայ կ'աւելնան նաեւ դիտաւորեալ սրբագրութիւնները՝ նշանագիր մը՝ իբրեւ համառոտագրութիւն կամ իբրեւ սղագրութիւն, ըստ կարելոյն կարճ եւ արագ գրութեան ձեւ մը ունենալու է. այս ձգտումը ունեցած են բնականաբար արտագրողները եւ աշխատած են ըստ կարելոյն աւելի համառոտել, աւելի կարճեցնել զանոնք: Այսպէսով բարդ ձեւերը հետզհետեւ աւելի պարզուած եւ իրենց նախաւոր վիճակէն հեռանալով հասարակ եւ անձանաչ ձեւի մը վերածուած են: Այս պատճառով է դարձեալ որ շատ նշանագիրներ մաշուելով կրճատուելով հասած են նոյն վիճառին եւ այսօր իրարմէ որեւէ զանազանութիւն չեն ներկայացներ: Այսպէս օրինակ ծ կը նշանակէ «աղբիւր, դրախտ, երկիր, ընդհանուր, հանդերձ, տրտուեց» Ծ «աղանդ, անգամ, երկինք, հեռաւոր» Ժ «անողորմ, խորան, ծառայ, Ստեփանոս» Ռ «առաւօտ, խորան, աշխարհ, սերովբէ» Ս «հաւասար, յմբ, վերակացու» Վ «աղբառ, Բիւզանդիոն» Բ «կատարած, փարաւոն, փոխ» Գ «Բիւզանդիոն, որպէս, պատարագ, իբրեւ, երկինք, լուսաբեր» Դ «Ահա

րուն, Մովսէս, Պետրոս, խոստովան, Պ առա-
քեալ, մարգարէն. Վ լուսաբեր, Արուսեակ,
անարգ, պատարագ, եւն եւն: Ինչպէս ճիշտ
նմանութիւն ասորեստանեան կամ շինական
գաղափարանշաններու հետ:

Վերոյիշեալ պայմաններն ի նկատի ունե-
նալով տարօրինակ պիտի լծուի անշուշտ, եթէ
ըսենք թէ գրեթէ չկայ ձեռագիր մը՝ որ ուրիշ
ձեռագրի մը նշանագրերուն հետ ձեւական
ճիշտ նմանութիւն ունենայ: Նախկին հրատա-
րակիչները միայն մէկ ձեռագիր ի նկատի ունե-
ցած ըլլալով, իրենց ցուցակներուն մէջ հրա-
տարականած բառերն ալ միայն մէկ նշանաձեւ
ուէին: Իսկ մեր նշանագրերը քաղուած ըլլալով
14 հատաբաններէ (ձեռագիր կամ տպագիր),
ընական է որ շատ բազմազան ըլլային: Այս
զանազան ձեւափոփոխութիւնները դասաւորելու
համար հարկ էր գիմէլ մասնաւոր սկզբունքի
մը: Ասոր համար կար երկու միջոց.

ա) Նշանագիրները կարելի էր դասաւո-
րել համաձայն ձեռագիրներուն, նշանակելով
իրաքանչիւր բառի դէմ թէ ինչ ձեւեր ստա-
ցած է նա թիւ 1—14 ձեռագիրներուն մէջ:

բ) Կարելի էր նոյն զանազան ձեւերը դա-
սաւորել ըստ զարգացման, այսինքն մեկնելով
ամէնէն բարդ եւ սկզբնական ձեւէն՝ յաջորդա-
բար անցնել աւելի պարզուած մնացած ձեւե-
րուն, համաձայն այն պայմաններուն որ քիչ մը
վերը բացատրեցինք:

Մեզի համար լաւագոյն թուեցաւ այս եր-
կորդ միջոցը, որուն եւ հետեւեցանք:

Եթէ նշանագիրները քննենք առանձինն
անջատարար, առանց համեմատութեան եղներ
ունենալու, զժուար է անոց նախնական ձեւը,
հետեւաբար կազմութեան պատմութիւնը գու-
շակել: Բայց երբ աչքի առնել բերենք միեւնոյն
նշանագրին զանազան աւելի կամ պակաս բարդ
ձեւերը, անոց համեմատական ուսումնասիրու-
թեամբ կարելի է երեւան հանել թէ ինչ նա-
խախդ ունէր նա, որմէ հետոյ ձեւէ փոփոխուե-
լով յառաջ եկած է նորագոյն զարգացեալ
ձեւը: Ահա այս զարգացման ժամանակագրա-
կան ընթացքով շարած ենք մենք ալ նշանա-
ձեւերը մեր ցուցակին երրորդ սիւնակին մէջ:

Կան բառեր որոնց նշանաձեւերը իրարու
հետ ընտել կապ չունին, կամ գոնէ մեր այժմեան
միջոցներով չենք կրնար անոց մէջ որեւէ կապ
գտնել: Այսպէս օրինակի համար ասոր-իսթ բա-
ռին համար ունինք երեք նշանաձեւ, մին քա-
ռանկիւնի եւ միւս երկուքը շրջանաձեւ, որոնք

իրարու հետ չեն կրնար կապուիլ: Պարզ է որ
ասոնք տարբեր տարբեր նշանագրեր են. ուստի
մենք ալ ցուցակին մէջ նշանակած ենք տարբեր
տողերով եւ իրարմէ անշատ: Աւելի շատ են
այնպիսիները՝ որոնք թէեւ կը կազմեն քանի մը
նման նշանաձեւերու խումբեր, բայց այդ խում-
բերուն մէջ ընտել կապ չկայ: Օրինակ ըլլայ
գը-իսթ բառը, որ ունի 12 նշանաձեւ, որոնք
կրնան երեք խմբի տակ դասաւորուիլ. առաջին
խումբը ունի 3 նշանաձեւ, երկրորդը 4 եւ եր-
րորդը 5, որոնք թէեւ իրենց մէջ նման են, բայց
ոչ նաեւ խումբէ խումբ, հետեւաբար եւ երեք
տարբեր նշանագրեր են մըլ համար:

Նշանագիրներու կազմութեան եւ զար-
գացման քննութիւնը երկու տարբեր ուղղու-
թիւններ երեւան կը հանէ.

1. Նշանագիրները կազմուած են նախնա-
կան պարզ կամ փակագիր դասախումբէ մը, որ
նոյն բառին համառօտագրութիւնը կը ներ-
կայացնէ. առի՞կ հետոյ հետոյ ալլափոխելով
եւ զանազան մէջն յե-իսթ անցնելով՝ վերջապէս
ձեւացած է անորոշ նկար մը, որուն շրջագիծը
ոչ կը ներկայացնէ այն առարկային պատկերը,
զոր կը նշանակէ, եւ ոչ ալ այն համառօտա-
գրութեամբ, որուն հետքերը կը կրէր առաջ:
Ընտելին երկրորդ օրինակին մէջ դրած ենք
բայց այս ձեւերուն ծագումը, այսինքն այն տա-
ռերը՝ որոնցմէ կազմուած էր բառին առաջին եւ
նախնական համառօտագրութիւնը: Իսկ (փկ)
ձեւով կը նշանակենք այն նշանագիրները, որոնց
նախաձեւը կազմուած է բարդ փակագրէ մը,
ուր կարելի է նշմարել մայր բառին տառերէն
քանի մը հատը:

2. Նշանագիրները ուղղակի նշանակած
առարկային պատկերն են, բայց այս պատկերը
հետագայէն ալլափոխուելով, ձեւացած է զար-
ձեւալ անորոշ շրջագիծ մը, որ պատկեր լինելէ
շատ հետո, տառի մը խառնակ ձեւափոխու-
թիւնը լինելու երեւոյթն ունի:

Առաջին տիպարին իրեն գեղեցիկ օրինակ
կը ծառայեն.

ա) Ասոր-իսթ. հոս ներկայացուած առա-
ջին ձեւը կը ներկայացնէ փակագիր Ան, որ ան-
դասաւան բառին համառօտագրութիւնն է. եր-
կորդ եւ երրորդ ձեւերը նոյնին քիչ մը անփոյթ
կերպարանքն ունին. բայց չորրորդ աւելի բա-

1 Միջին ձեւերէն է ալ Գը-իսթ երկրորդ ձեւը
կամ երեւակայութեամբ հնարուած է. այլ ցուցակին մէջ
գտնուած բառը ձեւերն ալ՝ առաջին բացատրութեան ար-
տաճկարտած են րնագիրներէն:

զուկի կամ ծխամորձի նկարն է, քան տառ։ Առաջին ձեւը կը նպաստէ լուծելու նաեւ երկրորդ շարքին երկու նշանները, որ ասոնց հետ կապ չունին, եւ նոյնպէս կը ներկայացնեն աւհամաստագրութիւնը. այս պատկերներուն ան մասը նտարագիրն — տառն է, իսկ ձախ կողմը գտնուած կլորակը ն տառին գլուխն է։

Բ) Ա-Խ-Ձ. առաջին անջատ եւ երկրորդ փակագիր ձեւերը կը ներկայացնեն լծ համաստագրութիւնը, որ երկիցս փոխուելով դարձած է հինգերորդ ձեւին, որ աւելի զարդանկար մըն է։

Գ) Ն-Ե-Յ. առաջին ձեւը կը ներկայացնէ նտարագիր Ն-Ե, որ շուտով այնպիսի զարգացում կրած է որ դարձած է եկեղեցւոյ մը իսկական պատկերը՝ գմբէթով ու խաչով կամ սրածայր կաթուղիկով։

Դ) Ծ-Ն-Բ. առաջին ձեւը կը ներկայացնէ Նձ արդի ձեռագրին նման գրութեամբ. յաջորդներուն մէջ նախադիր կորսուելով, վերջապէս ձեւացած է պտուղներու սիրուն փնջիկ մը՝ կոթով միասին։

Ե) Հ-Ա-Բ. առաջինը շատ հասարակ համաստագրութիւն մըն է. երկրորդին մէջ հարձած է փակագիր. երրորդը՝ ամբողջապէս փակագրուած է, եւ չորրորդին մէջ վերջապէս ձեւացուցած է բազմիցի քառակուսի բարձ մը՝ չորս փունջներով, որոնց օղակները ճ եւ ր տառերուն փաթեթաւորումն են կազմուած։

Զ) Փ-Խ-Ե-Բ. առաջինը նշանը է սկզբնաւորին ձեւափոխութիւնն է, ինչպէս են նաեւ Գ-Խ-Բ, Գ-Խ-Բ քառերուն առաջին ձեւերը. բայց այս է ձեւը շուտով աւելի փոխուելով՝ դարձեր է շղթայ կամ համրիչ։

Է) Մ-Բ-Բ-Բ. Գ ձեւէն դարձած է սունկ կամ մուրձ։

Ը) Մ-Ե-Խ-Բ. համաստուած է նտարագիր եւ փակագիր մի, որ յետոյ դարձեր է ճարմանդ կոճակի մայր։

Թ) Պ-Գ-Բ-Բ. զ նախատառը իւր կլորակ պատկերով դարձած է վերջապէս միտանի սեղան մը, որ պատարագին ներկայացուցած գաղափարին ալ համաձայն է։

Խրկորդ արկարին ամենէն բնորոշ օրինակներն են.

—) Ա-Ե-Բ. առաջին ձեւը լեզուի նիւթական նկարն է, որ չորրորդ աստիճանին հասած է — տառաձեւին շատ մօտիկ։

Բ) Ա-Ե-Բ. առաջին ձեւը կը ներկայացնէ նորածագ արեւը՝ իր ամրող սկաւառակով եւ

արձակած ճառագայթներով, որոնք հետզհետէ կը կրճատուին. վերջապէս կը հասնի հորիզոնական գլուխով գլխատառ Բի։

Գ) Ա-Խ-Բ. նկարուած է նախ գիրք մը՝ բացուած ձեւով, որ հետզհետէ սղուելով՝ դարձած է քառակուսի մը, յետոյ նամակի պահարան, այնուհետեւ գամ հանելու արջան եւ վերջապէս մէջէն կիսուած շրջանակ մը. նման օտառաձեւին։

Դ) Դ-Բ. նկարուած է նախ երկաթեայ դռան մը մէկ փեղկը՝ վերին եւ ներքին ծխիկներով. բայց ամենէն յետոյ դարձած է պարոյի նշանին նման բան մը։

Ե) Թ-Բ. առաջինը կամարաւոր յօնք մըն է. երկրորդին մէջ յօնքը պոստուած է, երրորդին դարձած է —։

Զ. Ն-Ե-Բ. նախ գրուած է նշխարքի մը պատկերը՝ վրան խաչի նշանով. յաջորդին մէջ ձեւացած է միայն խաչը, որուն ուղղահայեաց մասը երկարելով եւ ոլորուելով՝ դարձած է յետոյ նտարագիր է։

Պէտք է նկատել սակայն որ 1. Բանի մը նշանագիրներու նախաձեւերը աւանդուած չեն. այնպէս որ ասոնց զարգացման պատմութիւնը երեւան հանելու համար, հարկաւոր է միայն գուշակութիւններ ընել։ Օրինակ՝ այդպէս բառին դէմ դրուած է պատուհանի ձեւով նշանագիր մը, որ կազմուած է ըլլալու է =, =, Գ եւ = տառերէն՝ փակագրութեամբ։ Գ-Խ-Բ բառին նշանագիրն է տեսակ մը գլխարկ, որ յետոյ եղած է գարնջուրի բաժակ, ապէս ալ գուլպայ եւ վերջապէս կոր եղբերով քառանկիւն մը։ Սակայն պէտք է որ իր նախաձեւին մէջ պարու-նակէ թ եւ ծ տառերուն փակագրութիւնը։ Սիւլի բառը նշանակուած է չափերտով մը եւ պարոյկով մը, որոնք ներկայացուցիչ ըլլալու են — եւ ն տառերուն։ Ս-Ե-Բ բառին նշանագիրը՝ որ կաթուղիկէի կամ սրտի ձեւն ունի, ծագած է — եւ ն տառերէն։ Կ-Խ-Բ ձեւով կազմուած է Բ եւ Ձ ձեւերէն, թէեւ այժմ միայն պարոյի մը կը ձեւացնէ։ Ս-Ե-Բ-Բ եւ Գ-Խ-Բ զլխաւորապէս կազմուած են X ձեւով նշանէ մը, որ Գ գրին հետ շատ նման չէ, բայց երկուքին համեմատութիւնը, ինչպէս եւ վրան ագուցուած ն, =, Լ տառերը կը ցուցնեն թէ Գ գրին կերպարանափոխութիւնն է։ Ա-Ե-Բ-Բ բառին նշանագիրը կը թուի թէ Բ, Բ, Բ, = եւն տառերով կազմուած փակագրութիւն մ'է։

3. Բանի մը բառեր իրենց նշանագիրը փոխ առած են հոմանիշ ձեւէ մը. օրինակ

որոշող ծագած է ինքնիշխանութեն, հարաբերական ծագած է փոփոխութեն. որովհետև բառին նշանագիրները ծագած ըլլալուն են զոր օրինակ են իջնելու բառերէն: Նոյնպիսի փոփոխութիւն մը կայ աշխարհ եւ երկրի, եւ թերեւս աշխարհ եւ հեթոտեան հոմանիշներուն մէջ:

4. Մեր ձառնորդ նշանակութեամբ բառերն ալ մեր ձառնորդ նշանագիրներն կ'ունենան, որոնք իրարմէ շինուած են. ասոր դեղեցիկ օրինակ են Գարուն, աշուն, աշուն եւ յիշուն բառերը, որոնց նշանագիրները իրարու հետ անձուկ նմանութիւն կը կրեն: Ասոնց մայրն է աշուն, որուն նշանագիրը փակագրութիւն մ'է, կազմուած ա, ծ, ւ, տառերէն. միւս երեքը կազմուած են ասկէ փոքրիկ ձեւափոխութեամբ: Նոյնպիսի նմանութիւն կայ նաեւ երկիրը եւ երկիր, Արուսեանք եւ Արուսեանք ձեւերուն մէջ, որոնք իրարմէ կազմուած են: Հաստ հետաքրքիր են Պոլսու եւ Պերսիոյ բառերը. երկուքն ալ երեքական նշանագիր ունին՝ իրարմէ շինուած. Պոլսոյ ստացած է ա տառէն կազմուած նշանագիր մը՝ քարդերով, երկրորդ՝ լատինական B տառով, որ նոյն անուան սկզբնատառն է, եւ երրորդ՝ անորոշ նշանագիր մը՝ որ Վ ձեւն ունի: Պետրոսին նշանագիրներն են նախ՝ ա սկզբնատառը հասարակ պատիւով մը, երկրորդ՝ լատինական B-ին շրջուած ձեւը եւ երրորդ՝ նոյն անորոշ Վ նշանին նոյնպէս շրջուած Վ ձեւը:

(Ըրդունիւն:)

Թ. ԱՄԱՌՈՒՄ

ՊԱՅՄԱՆԱՆ

ԲԻԼԻՋԱՆԳԻՈՒՆ ԵՒ ՊԱՐՍՎԱՍՏԱՆ

(Ըրդունիւն:)

Դ. Փախտեայք, գերնայք:

Երկու պետութեանց մէջ ալ պատերազմէն ի վեր շատ մը փախտականներ կը գտնուէին որոնց մէջ մասը դասայիք էր, միւսը այնպիսի անձինք, որ քաղաքական եւ կամ կրօնական պատճառէ մը զրդեալ՝ թշնամի երկրին մէջ ապականութեան ու ապաստան գտած էին: Այսպէս բիւզանդական արքունեաց մէջ ապաստան գտած էր պարսիկ Կաւատ իշխանը, որ իբրեւ գահի հետամուտ խորովու դէմ դաւա-

ճանութեան մը մասնակցած էր եւ յետոյ Ներսէսի տակ Գովթաց դէմ պատերազմ մղեց¹:

Նոյն ինքն Ներսէս, քրիստոնեայ Պարսկահայ մը, բազմաթիւ համախոհ հայրենակիցներու հետ փախուստ տալով՝ գերծած էր պարսկական իշխանութենէն եւ իւլզանգիոնի պաշտպանութեան ապաւինած²: Միւս կողմէն հայ նախարարը ալ, որոնք Յուստինիանէն ապստամբած էին, խորովու քով պատրաստակամ ընդունելութիւն գտած էին³:

Բոլոր այս փախտականներուն՝ խաղաղութեան դաշինքով (Թ. 6) անադոքի թող տրուեցաւ իրենց հայրենիքը դառնալ եւ ամէն պատժէ ազատ կացուցուեցան: Միայն թէ այս բարեբարութիւնը կ'արժէր լոկ անոնց համար, որ պատերազմի ժամանակ փախած էին. այժմ որ խաղաղութիւն սկսած էր, երկու պետութեանց երկիրներն ալ դարձեալ խիստ կերպով փակուեցան: Անոնք որ այսուհետեւ իրենց հայրենիքը թող տալով որեւէ պատճառաւ օտար երկիր փախչել փորձէին, անպայման մերժուելու եւ դրացի տէրութեան յանձնուելու էին⁴:

Եթէ մեր օրերը քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ եղած պատերազմի խաղաղութեամբ մը վերջանայ, գերեանները ետ կը տրուին ու կը փոխանակուին: Զարբեր էր սակայն այն ժամանակները, որոնց վրայ հաս կը խօսինք: Պարսիկները կարծես թէ բնաւ հոգ չէին ընել չուով մայրեցող ձեռքը ինկած գերիներուն համար եւ զանոնք իրենց բախտին կը թողնէին: Բեղիսարին գերածներէն բազմութիւն մը նոյն իսկ իբր օժանդակ գունդ Գովթաց դէմ գործածուեցաւ⁵. Ուրիշ ամէն բանի մէջ պատերազմի գերիներու հետ կ'երեւայ թէ հոգովական պատերազմի իրաւունքը կը բանեցուէր: Պարսիկ իրաւունք հայեցողութիւնը գերեանները թագաւորին ստորոկ կ'ընէր, որ ուղածին պէս անոնց եւ անոնց ուժին վրայ տրամադրութիւն կ'ընէր: Թաւա հասարակաց աշխատութեանց, քրտնքներու եւ ուրիշ շինութեանց կը գործածուէին կամ նաեւ հեռաւոր վայրեր կը տեղափոխուէին⁶:

¹ Կաւատ խորովու երեք եղբոր Զամի (Zámig) որդին էր: Պրով. Պ. Բ. 23 (115 յ. 2) և յիշ այն երկրապետութիւնը, թէ Բիւզանդիոն փախած եւ Հուստինիանէն ընդունուած անձը իբր քառ իշխանն էր. Պ. Պ. Բ. 28 (599) անոր խաղաղութիւնը մէջ կատարած պատերազմական ծառայութիւնները կը յիշէ:

² Պրով. Պ. Բ. 16 (79):

³ Անդ. Բ. 3 (183):

⁴ Մենանդ. 212

⁵ Պրով. Պ. Բ. 19 (235), Պ. Բ. 3 (291):

⁶ Նեոպոլիտ. Թաւարի 32, 33: